

Oplevelse og opdagelse

Hæfter om friluftsfaciliteter nr. 6

Præstholt, Søren; Seidler, Poul Hjulmann; Ejbye-Ernst, Niels

Publication date:
2014

Citation for published version (APA):

Præstholt, S., Seidler, P. H., & Ejbye-Ernst, N. (2014). *Oplevelse og opdagelse: Hæfter om friluftsfaciliteter nr. 6*. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet.

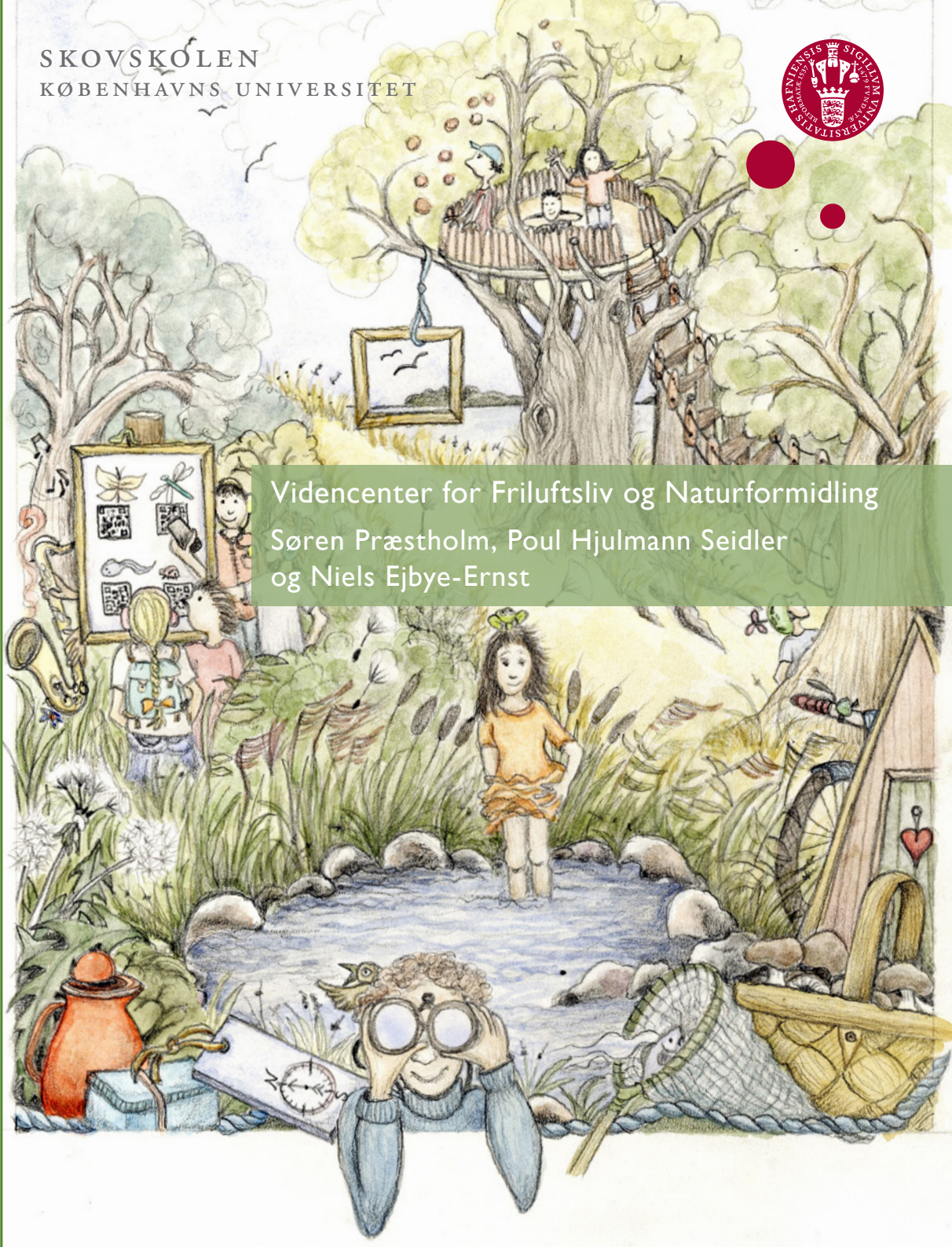
Hæfter om friluftsfaciliteter – nr. 6

OPLEVELSE OG OPDAGELSE

SKOVSKOLEN
KØBENHAVNS UNIVERSITET

Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling
Søren Præstholt, Poul Hjulmann Seidler
og Niels Ejbye-Ernst

Kolofon

Titel: Hæfter om friluftsfaciliteter – nr. 6: Oplevelse og opdagelse.

Forfattere: Søren Præstholt, Poul Hjulmann Seidler
og Niels Ejbye-Ernst

Citeres: Præstholt, S., Seidler, P.H. og Ejbye-Ernst, N. (2014)
Hæfter om friluftsfaciliteter – nr. 6, Videncenter for Fri-
luftsliv og Naturformidling, Institut for Geovidenskab og
Naturforvaltning, Københavns Universitet

Udgiver: Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning,
Københavns Universitet

ISBN: 978-87-7903-700-7 (papir)
978-87-7903-663-5 (internet)

Layout: Inger Grønkjær Ulrich, Københavns Universitet

Tegninger: Dorte Abrahamsen

Fotos: Forfatterne, hvor ingen andre er nævnt

Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling ligger på Skovskolen, der
hører under Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning.

Publikationen kan downloades på www.centerforfriluftsliv.ku.dk

STØTTET MED TIPS- OG LOTTO MIDLER TIL FRILUFTSLIVET

Indhold

Indhold	3
Hæfterne om friluftsfaciliteter	4
Indledning	8
Kort historisk tilbageblik	10
Generelle overvejelser og principper	14
Eksempler på friluftsfaciliteter til oplevelse og opdagelse	16
Faciliteten som perspektiv på naturen	36
Praktiske overvejelser	40
Perspektiver og afsluttende bemærkninger	44
Litteratur	45

Hæfterne om friluftsfaciliteter

Udviklingen af friluftsfaciliteter i Danmark er ”en spraglet blomst” præget af mange menneskers gode intentioner, store arbejde, opfindelser, inspiration fra andre lande og innovativ nytænkning. Nogle typer af faciliteter bygger på en lang historisk tradition. Andre repræsenterer nye tendenser i et friluftsliv, der bliver stadigt mere mangfoldigt, og hvor der de senere årtier er sat politisk fokus på de mange forskellige positive effekter af friluftslivet: øget livskvalitet, sundhed, læring, sociale effekter, natur- og miljøforståelse, oplevelsesøkonomi mm.

Dette er hæfte nr. 6 i en serie fra Videncenter for Friluftsliv og Naturformidling, der har til formål at medvirke til en fortsat udvikling af mangfoldigheden og ikke mindst kvaliteten af friluftsfaciliteter i Danmark. Indenfor en række forskellige temaer søger hæfterne hver især at kvalificere overvejelser og beslutninger samt inspirere til konkrete udformninger af friluftsfaciliteter. Der gives både en generel introduktion til temaerne og vises en række konkrete eksempler med fotos og illustrationer.

Foreløbigt findes følgende hæfter:

1. Friluftsfaciliteter – læring
2. Friluftsfaciliteter – leg
3. Friluftsfaciliteter – motion og sundhed
4. Friluftsfaciliteter – overnatning
5. Friluftsfaciliteter – bålsteder
6. Friluftsfaciliteter – oplevelse og opdagelse

Temaerne har meget forskellig karakter. Nogle er meget brede, mens andre er fokuseret på en afgrænset aktivitet. Hæfterne varierer således i omfang og opbygning. Det er dog et gennemgående træk, at der er en historisk baggrund, forskningsforankret viden og vigtige overvejelser, som kan kvalificere argumenter og beslutninger. Dernæst findes en konkret del med masser af eksempler, som illustreres med fotos og tegninger.

Hæfterne henvender sig til en bred vifte af personer og grupper, der skal i gang med at overveje, planlægge eller etablere friluftsfaciliteter.

Det kan eksempelvis være lokale borgergrupper, foreninger, planlæggere, lodsejere, friluftvejledere og undervisere.

En så bred målgruppe af læsere vil have forskellige behov. Derfor er hæfterne opbygget, så man let kan springe hen til de dele, man har en særlig interesse i og fx gå direkte hen til eksemplerne, hvis man ikke har behov for en mere generel redegørelse.

Vi har tilstræbt en meget inkluderende tilgang uden afgrænsning i forhold til, hvad vi opfatter som friluftsliv og friluftsfacilitet. Ordet "facilitet" stammer fra det latinske "facilis" (at gøre let). Facilitet kan således forstås meget generelt som noget, der letter, understøtter eller, anvendt som verbum, faciliterer. Vi forstår her facilitet som noget – stort som småt – der tilføres et eksisterende landskab/område med netop det formål at facilitere de sider af friluftslivet, som de forskellige temahæfter handler om.

Men det er naturligvis op til læseren at træffe egne valg. Selvom mange eksempler er hentet fra områder uden

for byerne eller i større grønne områder i byerne, så er der ikke noget i vejen for, at dele af hæfterne kan inspirere til anlæg i en anden kontekst og til mange forskellige former for udendørs aktiviteter.

Hæfterne er tilgængelige i pdf format og kan downloades fra Videntcenter for Friluftsliv og Naturformidlings hjemmeside – www.centerforfriluftsliv.ku.dk. Vi vil gerne takke for hjælp og inspiration fra vores baggrundsgruppe bestående af Jakob Færch (Lokale- og Anlægsfonden), Torben Hoch (Naturstyrelsen Nordsjælland), Anders Bülow (Skovskolen), Jørgen Thorsø Pedersen og efterfølgende Casper Lindemann (Friluftsrådet), Mads Brodersen (Vends Natur og Motorikskole) og Jens Futtrup (Skoletjenesten i Esbjerg Kommune / Myrthuegård) samt tak til Friluftsrådet. Projektet er støttet med Tips- og Lottomidler til Friluftslivet.

Hæfterne bygger på praksiserfaringer, diskussioner med baggrundsgruppen og inddragelse af undervisere fra Skovskolen. Herudover er der naturligvis en lang række aktører, som har bidraget til hæfterne. Det har de bl.a. med deres mange fantasifulde og innovative faciliteter, som vi videreformidler som eksempler under de forskellige temaer. Vi håber, at de enkelte hæfter og den samlede serie kan medvirke til den

fortsatte udvikling af friluftsfaciliteter i Danmark.

God fornøjelse.

Hæfterne er udarbejdet af Niels Ejbye-Ernst, Søren Præstholm og Poul Hjulmann Seidler

Videntcenter for Friluftsliv og Naturformidling, Skovskolen, Københavns Universitet

MOTION OG SUNDHED

LEG

LÆRING

OPLEVELSE OG OPDAGELSE

BÅL

OVERNATNING

Indledning

Mange mennesker vil formentlig mene, at naturoplevelse og naturopdagelse er en selvfølgelig del af begrebet friluftsliv. Omkring halvdelen af danskerne angiver *at opleve naturen* som en aktivitet på deres sidste tur i skoven eller i naturen (Friluftsrådet, 2013). For en stor del af de øvrige indgår oplevelsen af at være i naturen sandsynligvis som en vigtig årsag til, at fx gåturen med familien eller motionsturen lægges i skoven eller naturen i stedet for på fortovet. Naturoplevelse og et miljøskift fra et (indendørs) konstrueret

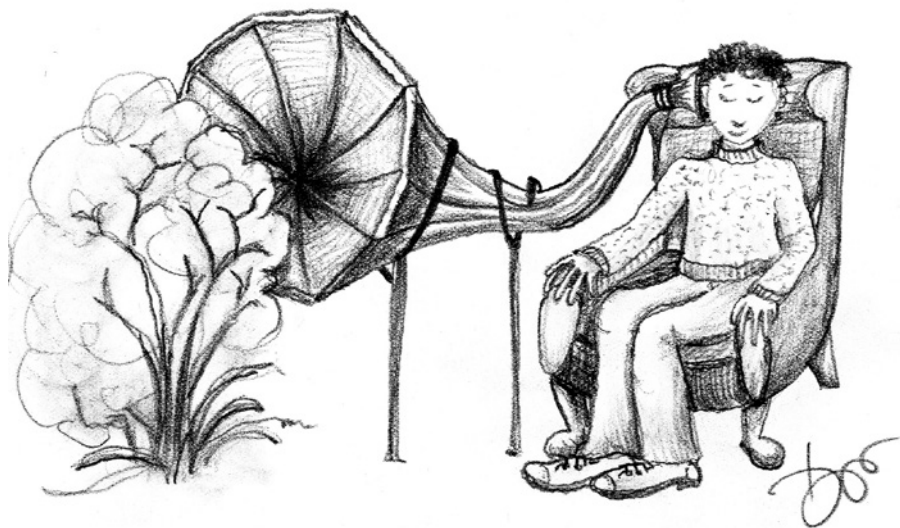
til et mere naturligt miljø i det fri udgør et element i mange forsøg på at definere, hvad friluftsliv er (Emmelin et al., 2010; Moore & Driver, 2005).

Naturoplevelse og naturopdagelse kan imidlertid være mange ting. Det afhænger helt af, hvad den enkelte forstår ved natur. Der er gjort mange forsøg på at kategorisere naturopfattelser. Hans Fink beskriver op til otte forskellige betydninger. Nogle mennesker vil eksempelvis se naturen som alt det, der ligger uden for byerne – det, han

kalder "det landlige natursyn" – mens natur for andre vil være alt det "grønne". Andre vil hævde, at der skal mere til end spirende grønt eller en lokalisering uden for byerne, før man kan tale om natur. Naturen kan i stedet opfattes som "det urørte" eller i det mindste "det vilde". Tages alle otte natursyn i betragtning, kan opfattelsen af, hvad der er natur, variere fra alt til praktisk talt intet, og fra person til person (Fink, 2003; Troelsen, 2005).

I det lys synes det noget ambitiøst at anvende titlen "friluftsfaciliteter – til oplevelse og opdagelse" for hvad kan næsten ikke være det? Alle hæfterne i nærværende serie om friluftsfaciliteter vil kunne hævdes at falde under den overskrift. Der er derfor behov for at præcisere, at dette hæfte handler om faciliteter, der bringer brugeren i en særlig position (lokalisering) i forhold til at opleve og opdage et steds natur. Det er en facilitet, der iscenesætter en visuel, auditiv og/eller taktil sansning af naturen. Eller i hvert fald forsøger at skabe rammer for en sansning, da det ikke er givet, hvad den enkelte bruger af faciliteten måtte sanse eller ikke.

Eksempler på faciliteter kan være udsigtspunktet eller fugletårnet, hvor ud-

sigten til naturen og dens fugleliv kan være formålet. Eller det kan være barfodsstien, hvor føddernes sansning af naturens forskellige materialer sættes i spil. Hele eller dele af selve faciliteten kan også bestå af noget, der giver brugeren et særligt fokus eller perspektiv. Det kan være fx være et spejl, der ændrer det forventelige perspektiv, eller det kan være et stykke menneskeskabt "unatur", der i kraft af kontrasten kan skærpe opmærksomheden på det "naturlige". På den måde er tilgangen således ikke isoleret til det, som eksempelvis Jens Schjerup Hansen (1989) ville betegne som udtryk for et romantisk natursyn, nemlig med mennesket som emotionel betragter af den stor-slåede natur, som det kom til udtryk i fx guldaldermalernes landskabsmalerier eller i anlæg af de engelske landskabshaver. Dette hæfte rummer derimod eksempler på faciliteter, der ved forstyrrelse eller i uventet perspektiv kan bidrage til, at man opdager og oplever naturen på en ny måde. Derfor har vi også holdt fast i oplevelse og opdagelse som overskrift for hæftet.

Efter indledningen følger en kort historisk gennemgang af afsæt for og udvikling af friluftsfaciliteter til naturopdagelse og naturoplevelse i Danmark. Herefter redegør kapitel 3 for nogle generelle overvejelser og principper, det kan være relevant at inddrage i planlægningen. Kapitel 4 giver en række konkrete eksempler til inspiration.

Eksemplerne er opdelt i tre typer:

- Faciliteter som et punkt, hvor brugere befinder sig.
- Faciliteter som et forløb, der leder brugeren igennem eller langs et område.
- Faciliteter, hvor brugeren ikke nødvendigvis befinder sig på selve faciliteten, men hvor faciliteten kan være et element, der isce-

nesætter et særligt perspektiv på oplevelsen. Der er fokus på faciliteter, der kan stå alene uden behov for intellektuel formidling i form af oplysningstavler, foldere, hjemmesider, mobiltelefonapplikationer osv. Det udelukker naturligvis ikke, at den slags formidling kan være relevant, men det har ikke været vores fokus i nærværende sammenhæng.

Kort historisk tilbageblik

Figur 1. Blåbjerg ved den jyske vestkyst er et eksempel på et udsigtspunkt med simple faciliteter og et mindesmærke. Blåbjerg er mere beskedent sammenlignet med fx de imponerende tårne på Ejer Bavnehøj og Himmelbjerget. Foto: Wikipedia

Da den første grønne bølge af friluftsliv skyllede ind over dansk kultur omkring 1800, var det udtryk for en genopdagelse af naturen¹. Digterne beskrev den verdskvægende vandring, og malerne gjorde landskabet til motiv. Det var et romantisk natursyn, som prægede tiden. Naturen var ofte i tæt samspil med kulturen og blev udtryk for en storslået dansk national identitet; som da Oehlenschläger i "Der er et yndigt land" kæder naturen og fordums guder sammen med dannelsens kultur i fortid, nutid og fremtid (Olwig, 1995).

Dette samspil mellem landskabets natur og kultur blev også afsæt for mange af de første fredningsinitiativer. På krongodset forsøger man at beskytte fortidsminderne, og vandreblokke og andre sten blev beskyttet med tinglyste fredningsdeklARATIONER. Hammershus Slotsruin blev fredet allerede i 1822, men også andre større områder som eksempelvis Råbjerg Mile blev beskyttet lang tid før Danmark i 1917 fik en egentlig naturfredningslov (Knuth-Winterfeldt, 1984).

Naturfredningsloven er siden revideret af mange omgange, og fra 1992 blev naturfredningen en del af Naturbeskyttelsesloven. Gennem hele perioden har det været et gennemgående træk, at naturen og kulturhistoriske elementer ikke bare skulle beskyttes for deres egen skyld. De skulle også kunne opleves. Derfor blev og bliver adgangsmuligheder ofte indarbejdet i fredningerne.

Der er ofte et "udsigtspunkt" i forbindelse med fredningerne, og facilitering i form af trapper, gelænder og måske et tårn hører til blandt nogle af de meget tidlige friluftsfaciliteter. På Himmelbjerget samlede Steen Steensen Blicher tusinder af mennesker til Himmelbjergsfester i midten af 1800-tallet, og det blev anledning til, at staten lejede og senere købte området (Olwig, 1995). Herefter rejste man et 25 meter højt udsigtstårn til ære for Frederik den 7., der gav den første frie grundlov. På lignende vis findes imponerende tårne på fx Ejer Bavnehøj og Rytterknægten, hvor udsigtsfunktionen kombineres med funktionen som mindesmærke. Et lidt mere beskedent eksempel ses på figur 1, men kombinationen af kultur (mindesmærke) og natur (udsigten) er den samme.

¹ Se nærmere om de grønne bølger i hæfte nr. 3 om friluftsfaciliteter til motion og sundhed eller Eichberg & Jespersen 1986.

Figur 2. Fugletårnene er en udbredt facilitet til opdagelse og oplevelse af naturen. Her et højt et af slagsen i Ramsødalen.

Udsigtstårnet har en mere beskedn pendant i fugletårnet. Fugletårne er bl.a. rejst af Fugleværnsfonden, som igennem knap et halvt århundrede har opkøbt naturområder og udlagt dem som fuglereservater. Det er som regel muligt at opleve disse områder fra et eller flere af tårnene. Også staten har rejst mange fugletårne. Siden 1972 har der været afsat særlige midler på finansloven til fremme af friluftslivets muligheder, og fugletårnene har været blandt de populære faciliteter; især fra 1990'erne i forbindelse med naturgenopretningsprojekter eller nye skove, hvor man i 1995 besluttede, at antallet af fugletårne skulle fordobles over en periode på bare fem år (Skov- og Na-

turstyrelsen, 1995). I dag er der omkring 130 fugletårne i Statsskoven jf. udinaturen.dk. Også de tidligere amter, og siden 2007 kommunerne, har etableret fugletårne i forbindelse med naturprojekter.

Hvor udsigtstårnet og fugletårnet bringer naturgæsterne i en særlig position, typisk højt løftet, hvorfra naturen kan betragtes, er der andre faciliteter, der bringer naturgæsten igennem naturen. Der er således tale om et forløb frem for et punkt. "Board walks" eller lave gangbroer er et eksempel på forløb, der bringer naturgæsten gennem et område, som typisk ikke normalt er tilgængeligt. Et andet eksempel

Figur 3. På cykel gennem mosen - en helt anderledes cykeloplevelse, hvor man på gangbroerne gennem sivene føler sig meget tæt på naturen.

er barfodsstien. Her er det fødderne, der kommer i nærkontakt med naturgrundlaget på en planlagt rute gennem et område.

Barfodsstien er et eksempel på en nyere type facilitet, som er anlagt med henblik på at skærpe andre sanser end den traditionelle brug af øjet. Men også visuelt er vores opmærksomhed blevet skærpet ved en ny type faciliteter over de seneste 20-30 år. Selvom kunst i landskabet bestemt ikke er et nyt fænomen, repræsenterer Landart-bewægelsen alligevel et nybrud. Hensigten med kunstværkerne er bl.a. at udfordre natursyn og naturforståelse ved at lave kunst med naturens materialer, placeret i naturen og med det naturlige forfald som en del af kunstværkerne. I 1990'erne blev der bl.a. etableret stør-

re områder, hvor forskellige kunstnere skabte værker i landskabet. Jørn Rønnow skabte Kraka-marken ved Randers og Alfio Bonanno Tranekær Internationale Center for Kunst og Natur (TICKON) på Langeland (Præstholm, 1996). Siden har der været taget lignende initiativer mange forskellige steder i Danmark, bl.a. i et skovområde syd for Herning kaldet "Skovsnogen".

Førnævnte Alfio Bonanno betegner i dag sin kunst som "stedbestemt" kunst frem for landart eller naturkunst (Bonanno 2013, pers comm.). Det centrale er stedets særlige karakteristika, som bliver afsæt for, at der tilføres eller omformes noget i landskabet.

Netop det stedsspecifikke har fået stor opmærksomhed i en række nye-

re tiltag, som skal få os til at opdage og opleve naturen og landskabet. I kampagnen "Steder i landskabet" skal små arkitektoniske greb medvirke til at skærpe opmærksomheden for samspillet mellem natur og menneske og gøre stedet til noget særligt, se boks 1.

En lignende tilgang ligger bag projektet "Naturrum". Friluftsrådet og en række partnere er gået sammen med lokale aktører om at skabe forskellige eksempler på områder, som i særlig grad kan understøtte naturforståelse, ro og fordybelse. I projekterne indgår en række faciliteter, som bryder med gængse former og derved skal medvirke til, at besøgende undrer sig og funderer nærmere over naturen og stedet. Det kan være en shelter i beton, der fra ankomstretningen ligner en fabrik midt ude i skoven, eller det kan være en kæmpemæssig model af en bil, der gemmer sig i krattet.

Princippet med at faciliteten bliver en del af naturoplevelsen, og ikke bare en udsigtsplatform, er ikke unik for "Naturrum", "Steder i landskabet" eller nogle af landart-initiativerne. Det findes også i mange udenlandske eksempler. Det norske vejvæsens "Nasjonale turistveger" er et af dem. Her er p-pladser, udsigtsplatforme mv. udformet af arkitekter i dristigt design og alternative materialer.

Boks 1: Steder i landskabet

Projekt "Steder i Landskabet skal vise nye veje til, hvordan oplevelsen af naturen kan højnes gennem en nænsom, arkitektonisk bearbejdning af det sted, hvor menneske og natur møder hinanden. Parkeringspladsen, bænken, broen eller udsigtsplatformen udgør et skæringspunkt mellem civilisationen og naturen og har dermed et stort potentiale."

På projektets hjemmeside kan man finde en række eksempler på steder, hvor alt fra større arkitektoniske konstruktioner til små simple greb faciliterer mødet mellem menneske og natur. Projektet etablerer i samarbejde med lokale aktører en række danske "steder i landskabet".

Figur 4. Alfio Bonnanos "Giant Nest" skulle få os til at undres og opdage naturen på en ny og anderledes måde. Foto: Alfio Bonnano.

Generelle overvejelser og principper

Med afsæt i stedet

Som nævnt i indledningen, giver hæftet eksempler og inspiration til faciliteter, der iscenesætter sansningen af naturen ved at bringe naturgæsten i en særlig position eller gennem et særligt forløb. Det handler således i høj grad om faciliteter, som tager udgangspunkt i og spiller sammen med stedet. Det kan fx være bevoksningen, topografien eller udsigten.

Alle friluftsfaciliteter bør naturligvis placeres, så de er tilpasset omgivelserne, og for langt de fleste vil et godt samspil med opgivelserne være vigtigt, men ikke nødvendigvis det centrale for facilitetens primære funktionalitet. Multitoilettet kan fx godt rykkes, så det ligger diskret uden at det ændrer på den primære funktion som toilet. Omvendt giver det selv sagt kun mening at placere et fugletårn et sted, hvor der normalt er et fugleliv, som kan observeres fra tårnet.

God forståelse af stedet er således centralt for de friluftsfaciliteter til naturopdagelse og naturoplevelse, som dette hæfte præsenterer. Stedforståelsen kan handle om landskabet i stor skala. Se eksempelvis om kortlægning af oplevelsesværdier i hæfte nr. 1 om læ-

ringsfaciliteter. Eller det kan være meget detaljeret viden om hvilket træ, der er særlig egnet til en trætop hytte, eller om der nogle gange bliver for oversvømmet på en given lokalitet, så man ikke skal placere borde-bænkene der.

Det vil typisk være vigtigt at få en lang række forskellige aktører på banen i forbindelse med en optimal placering. Lokale folk, der er vant til at færdes i et område, ved typisk, hvordan det tager sig ud året rundt og i forskellige vejr-situationer. Det kan være uundværlig viden for at få et sted til at fungere godt. De kan også have mange interessante historier om stedet og forskellige fagpersoner kan have en vigtig, konkret viden om historie, natur, geologi eller tekniske forhold.

Endelig er der alle de skæve vinkler fra folk som tænker anderledes eller ser helt andre muligheder. Nogle af de eksempler, som fremgår af hæftet, ville aldrig være blevet til noget, hvis man skulle følge "sådan plejer vi at gøre". Det gælder både i forhold til lokale folk, eksperter og myndigheder. Selvom myndighederne i nogle tilfælde vil have den slags indvendinger, så er det jo ikke mindst fordi, der findes en lang række regler for, hvad man må,

hvad der kræver tilladelse/dispensati-on, eller hvad der er umuligt. Derfor bør man altid tage kontakt til Kommunens teknik- og miljøforvaltning, så de kan guide videre med oplysninger om, hvorvidt den konkrete idé lader sig realisere, og hvad der i givet fald skal søges om tilladelse til.

Tre principper

Eksemplerne er opdelt i tre forskellige afsnit. Hvert afsnit har hovedvægt på et af de tre principper: faciliteten som punkt, som forløb eller som forstyrrende element.

Faciliteten som punkt.

Når faciliteten udgør et mindre afgrænset område eller element, som det er meningen man skal være på, i eller ved et stykke tid, fungerer den som et punkt. Fugletårnet, bænken eller tænkestenen er et eksempel på faciliteten som punkt. Man kan også tænke faciliteten som et (del)mål for en gåtur eller cykeltur.

Faciliteten som forløb.

Hvor punktfaciliteten udgør et (del)mål for turen, så er det selve turen – eller i hvert fald det at færdes langs eller på den – der er det centrale i faciliteten som forløb. I punktet er det således

sansningen fra ét punkt, mens perspektiv og sansning hele tiden skifter på forløbet. Det giver andre muligheder for at iscenesætte opdagelse og oplevelse.

Faciliteten som et forstyrrende element

Både for punkter og forløb er der fokus på, at faciliteten bringer brugeren i position. Sansningen er indefra (faci-

liteten) og ud (på naturen). Men i det sidste princip er selve faciliteten en del af helheden – som kontrast til naturen eller en forstærkning af det eksisterende. Faciliteten skal hermed være med til at rykke ved eller i hvert fald inspirere til diskussion af natursyn og andre perspektiver på naturforståelser.

I praksis kan der sagtens være over-

lap mellem principperne. Fx kan en facilitet både være et punkt, fx et fugletårn, og være designet på en måde, så tårnet i sig selv fungerer som et forstyrrende element. De tre principper kan sættes sammen på forskellig vis og med forskellige vægt. Men uanset valgene, er det vigtigt at tænke dem igennem. De har hver deres kvaliteter og muligheder.

Eksempler på friluftsfaciliteter til naturopdagelse og naturoplevelse

Faciliteten som punkt

Fugletårne og udsigtsplatforme

Der findes, som nævnt i indledningen en lang række fugletårne, hvorfra naturen og især fuglelivet kan observeres. Figur 2 viser et meget klassisk design bestående af en tårnkonstrukti-

on, der løfter den besøgende op over terrænet, og som har en platform til ophold. I dette tilfælde er platformen overdækket, så den både giver læ og gør betragteren mindre synlig for fuglene. Designet er funktionelt og forholdsvis simpelt at bygge. Der findes dog også eksempler på en videreudvik-

ling af det klassiske design. Fx har man i forbindelse med reetableringen af Filsø etableret flere fugleobservationsposter, der i deres design minder om pumpehuse, og de indskrives sig dermed i stedets historie som tidligere tørlagt sø.

Figur 5. Fugletårn/udsigtshus ved Filsø med handicapvenlig rampe. Designet minder om et lille pumpehus og indskrives sig derfor i stedets historie som tidligere tørlagt sø. Foto: Andreas Aagaard Christensen

Figur 6. Fugleværnsfondens fugletårn ved Nivå er designet af Tobias Jacobsen.
Foto: Claus Kesby

Et andet eksempel er Fugleværnsfondens fugletårn ved Nivå, som de selv kalder ”Danmarks smukkeste”. Konceptet er klassisk, men der er kræset for æstetikken i både materialevalg og udførelse.

Selv om mange vil hævde, at fugletårnet ved Nivå er en smuk konstruktion, er det udsigten fra tårnet, der er den centrale funktion. Derimod er ”prædikestol med højt til loftet” i figur 7, snarere et kunstnerisk initiativ, der sam-

tidig fungerer som udsigtspunkt. Fra landart-konstruktionen er der udsigt over de flade enge langs Skjern Å. Eksemplet viser, at flere funktioner godt kan kombineres, således at en facilitet både i sig selv er med til at forundre og stille spørgsmål.

Placeringen af et fugletårn er ofte et dilemma. Det er vigtigt, at placeringen ikke skaber for megen forstyrrelse af det fugleliv, som skal observeres. For- delen ved fugletårnet kan netop være,

at man ikke behøver at komme tæt på for at opleve den interessante natur, og fugletårnet kan samtidig være en god måde at regulere færdslen i et sårbart naturområde. Ud fra et oplevelsesperspektiv er den optimale placering så tæt som muligt på naturen, uden at denne forstyrres.

En diskret adgangsroute gennem bevoksning hen til tårnet og et diskret skjul kan muliggøre en tættere placering.

Figur 7. ”Prædikestol med højt til loftet” er en landart-kunstinstallation af Bjørn Kromann Andersen, der er placeret langs Skjern Å. Det er samtidig en anderledes mulighed for at få udsigt over de flade enge og den genslyngede å. Foto: Ole Jørgensen

Figur 8. Observationsplatform i Grib Skov er let tilgængelig ved P-plads. Det giver dog samtidig en del støj fra den gennemgående vej, som kan påvirke naturoplevelsen negativt.

Omvendt kan en placering langt ude i naturen være med til at begrænse adgangen for nogle brugergrupper. På figur 5 (side 16) ses en god adgang, også for gangbesværede og folk i kørestol, til observationshuset ved Filsø. Den gode adgang kan således være en fordel, fordi der skabes adgang for flere typer brugere. Omvendt kan placeringen også blive så tilgængelig, at det kan forringe naturoplevelsen, se figur 8.

Bevoksning og terræn kan være med til at skærme fugletårne og observationsposter. Men bevoksning kræver løbende vedligehold, da den ellers forhindrer udsynet og dermed funktionen, se figur 9.

I andre tilfælde er placeringen ikke mulig at ændre. På Saltholm fungerer et tidligere militært observationstårn fx som udsigtstårn, hvor man kan danne sig et overblik over den flade ø. Observationstårnet stammer fra tiden, hvor der var kaserne på Saltholm, men efter istandsættelse i 2012 er det åbnet for besøgende.

Platforme i trætoppene

Platforme i træer er i familie med fugletårne og observationsplatforme.

De behøver dog ikke at være anlagt med henblik på at "kigge ud". Hensigten kan i lige så høj grad være at bringe brugeren i clinch med naturen på en ny og anderledes måde: blandt raslen-

Figur 9. Ældre observationsplatform med reduceret funktionalitet, da bevoksning nu skærmer for udsigten til vandet.

de blade i en trækrone, der svajer roligt frem og tilbage i vinden. Der findes mange forskellige varianter – fra hele huskomplekser til meget primitive og midlertidige installationer.

Det er ikke ukompliceret at anlægge faciliteter i træer, hverken permanente platforme eller midlertidige som den på figur 11. Foruden landzonetilladelse og skovlovsdispensation (i fredskov) kan sikkerhedsgodkendelse, jf. bekendtgørelse om offentlige forlystelser, komme på tale. Det betyder godkendelse fra det lokale politi.

Figur 10. På Saltholm er det tidligere militære observationstårn blevet sat i stand, og der er blevet bygget en sikker adgang til tårnet, som nu fungerer som udsigtstårn for besøgende.

Figur 11. Trætop hus 12 meter over terræn.

Skjul, ly og læ

Ly og læ kan gøre længere ophold i naturen mere behagelig. Mange fugletårne og fugleskjul giver læ for vejr og vind samtidig med, at det gør risikoen mindre for at forstyrre det fugleliv, man er ude for at iagttage. Ellers er mange lægivende faciliteter ofte etableret til overnatning og lejr/madlavning/spisning eller formidling/læring. Men der kan være mange andre mål med at skabe rammer for et kort ophold i ly for vejr og vind. Det inspirer måske til

et kort hvil og giver tid til eftertanke eller retter måske opmærksomheden mod en udsigt eller lignende. Se eksempel figur 14.

Et andet eksempel er udviklet af Fugleværnsfonden i forbindelse med projektet "Naturrum". Det er en lille pavillon, der kan skabe ly og læ, når man går på opdagelse i naturen. Pavillonen stilles midlertidigt op og er i en periode en oplagt base i et af Fugleværnsfondens områder. Herefter flyttes pavillon

nen til et nyt område. Der er forskellige former for grej tilgængeligt i pavillonen, og der er også lavet små film, som kan ses fra QR-koder og dermed hjælpe naturoplevelsen lidt på vej.

Se eksempel om det mobile naturrum som video:

Figur 12. En midlertidig facilitet tæt på naturen etableret i forbindelse med sikret trækltring.

Figur 13. Udsigt fra et fugleskjul, som samtidig giver ly og læ.

Figur 14. En primitiv pavillon skaber rammer for hvil og eftertanke i ly for vejr og vind. Foto: Stedet-taeller.dk

Figur 15. Det mobile naturrum giver læ og ly. Det flyttes relativt nemt til nyt område.

Et godt sted at sidde eller ligge
Bænken udgør muligheden for at sætte sig for et kort øjebliks hvile eller en længere pause, måske endda en lur. Bænken kan iscenesætte udsigten,

men den kan også udgøre rammen for eftertænksomhed. Ofte skal der ikke meget til, men det kan gøre hele forskellen for oplevelsen, se figur 16. Bænken behøver imidlertid ikke bare

Figur 16. Simpelt. Bænken kan med den rette placering gøre en stor forskel for oplevelsen. Bemærk også at bænken her ligger lidt op ad skråningen som for at "lokke" folk på stien nedenfor en tur op og nyde udsigten. Foto: Landskabsværkstedet

være en bänk i traditionel forstand. Sidde- og hvilemuligheder kan tænkes ind i andre former eller anlæg ved at

Figur 17. Nyt perspektiv. Her kan man lægge sig og kigge op i trækronen. "Naturbænken" her kan ikke konstrueres. Men dens kvaliteter kan efterlignes.

Figur 18. Alternativ "bænk" inspireret af de skibe, der er udsigt til. Den buede skrogside gør det til et rart sted at sidde og tage et hvil. Fladen giver også mulighed for, at en større gruppe kan tage ophold.

sikre en flade, der er behagelig at sætte eller lægge sig på. En flade i 40-50 cm højde, er let tilgængelig for alle. Et par store sten eller en stamme er en helt simpel løsning. Sten er dog mest til et solrigt sted, hvor man sørger for at siddefladen eksponeres mest muligt for solen, så stenen bliver lun at sidde på. På varme dage holder stenen varmen til hen under aften. Træ er lunere at sætte sig på og derfor bedre egnet til steder, hvor der er skygge.

Det hemmelige sted

Nogle punktfaciliteter kan anlægges, så en del af naturoplevelsen bliver at finde hen til punktet. Måske er det nærmest ikke til at finde. Geocaching er et eksempel på dette. Ud fra geografiske koordinater og med brug af GPS eller sin telefon skal man finde en lille boks – cachen/skatten – der er skjult på stedet. Denne leg behøver ikke at være knyttet til natur og naturoplevelser, men der findes rigtig mange skatte gemt rundt omkring i naturen. Og legen er brugerdrevet, da man selv kan oprette nye skatte.

Det hemmelige sted kan også være mere iøjnefaldende end de, som regel, godt gemte skatte. Det kan være faciliteter eller figurer, som det kan være lidt udfordrende at finde frem til. Det kan fx henlede den besøgende mod en særlig udsigt eller selve figuren, der fortæller en historie om stedet. I Kir-

kendrup Skov ved Odense er der eksempelvis en række figurer placeret rundt omkring i skoven. De referer til en bestemt børnesang, som i nogle tilfælde siger noget om naturforholdene, fx den lille frø, der er placeret et forholdsvis fugtigt sted, figur 20.

Tæt på naturen, langt fra den

Det kan være et dilemma, når man gerne vil opleve naturen, at man skræmmer eller beskadiger den, hvis man kommer for tæt på. Det kan desuden være så besværligt at komme tæt

på naturen, at man må forsøge at hjælpe oplevelsen fra en større afstand lidt på vej. Eksemplerne med fugletårne, udsigtsplatforme og skjul er en måde at imødegå udfordringen. Det kan hjælpes yderligere på vej med eksempelvis en kikkert opstillet på faciliteten, eller der kan placeres et diskret web-kamera, så man digitalt kan følge med.

Et eksempel på dette blev etableret på Anholt med projekt "Et vindue til sælterne". Her er der overvågning af sæler fra to kameraer i fyrtårnet. Opta-

Figur 20. En lille frø i mosen sad. Under overskriften "sang i skoven" kan børn i Kirkendrup Skov ved Odense gå på opdagelse efter figurer, der passer til forskellige sange. Foto Landskabsværkstedet.

Figur 19. Skatten er fundet.

gelserne bliver både anvendt til videnskabelige undersøgelser og gjort tilgængelige for alle andre interesserede. Samtidig kan gæster følge med på stor afstand fra et skjul med en kraftig kikkert.

Et andet eksempel er Dansk Ornitologisk Forenings web-kamera i en havørnerede. Det blev lanceret i foråret 2013 så man kunne følge live, hvad der foregik i reden. At dømme på de mange kommentarer på den tilhørende hjemmeside, er der rigtig mange, der har fulgt med og fået en stor naturoplevel-

Figur 21. Et vindue til sælerne. Kikkert kombineret med digital overvågning fra fyrtårnet. Foto: www.dmu.dk

se - helt uden at komme tæt på.. Det er også muligt at kombinere fysisk tilstedeværelse med digital overvågning, hvis der er god telefondækning (3G). Så kan billeder fra rede, fuglekasse osv. overføres til de besøgendes smartphones eller tablets. Metoden kan således anvendes uden tekniske installationer på en udsigtspost.

Figur 22. Billede fra livedækning af havørnere. Foto: DOF.

Faciliteten som forløb

Stier - særlige forløb

Stier igennem natur og landskab udgør forløb, som naturligvis kan bidrage til både opdagelse og oplevelse. Mulighederne for både oplevelse og opdagelse kan understøttes med nogle af de punktfaciliteter, som er nævnt i det forrige afsnit eller de faciliteter, der nævnes i det kommende om faciliteter som perspektiv på naturen. Men måske endnu vigtigere er det landskab, som stien løber igennem. Hensigten med stien kan eksempelvis være at skabe stor variation langs stiens forløb. Sund fornuft og godt lokalkendskab er et godt udgangspunkt. Man kan med fordel også analysere landskabets oplevelsesværdier, fx som Ringsted Kommune har gjort det i forbindelse med deres kommuneplanlægning (Ringsted Kommune, 2013). Se også mere om oplevelsesværdier i hæfte nr. I om læringsfaciliteter.

Nærværende hæfte vil ikke komme yderligere ind på planlægning af almindelige stier. I stedet henvises til Fri-luftsrådets hæfte om stier i landskabet (Lindemann et al., 2011). Hovedvægt vil derimod være eksempler på forløb, hvor der er lagt en ekstraordinær vægt på at facilitere en sansning af naturen – heriblandt også særlige stierforløb.

Et af eksemplerne på sådanne særlige forløb er barfodsstier. Som nævnt i indledningen, er det stier, som er designet sådan, at man kommer over forskellige naturlige underlag. Man oplever så at sige naturen med foden. Der findes enkelte barfodsstier i Danmark, endda en hel barfodspark i Klovtoft i Sønderjylland, men fx i Tyskland er fænomenet mere udbredt. Via nedenstående link (QR-kode) kan man både finde en designguide for barfodsstier og

en mængde flere oplysninger om barfodsvandring, som ikke kun begrænser sig til særlige stier og parker, men kan praktiseres alle steder.

Figur 23. På barfodsstien opdager og oplever børnene naturen på en anderledes måde - med fødderne.

Der findes en lang række andre muligheder for at facilitere særlige former for sansning af naturen langs stiforløb. Det kan være gennem et område med særligt mange duftende planter, eller ture med chance for at finde spiselig natur som svampe bær eller frugt. Den spiselige natur er kommet meget på dagsordenen over de senere år i forbindelse med bl.a. det ny nordiske køkken, og der er oplagte muligheder for at arbejde med dette tema i forbindelse med særlige stiforløb.

I Esbjerg Kommune arbejder man bevidst med at skabe sådanne tematiserede forløb for børn. Det er i mange tilfælde kulturhistoriske fortællinger, der lægges vægt på, og vandringer gennemføres typisk som organiserede formidlingsforløb, som fx på jagtstien. Et lignende eksempel er "TusindbenRuten" i Rudersdal Kommune. Her er især vægt

på formidlingen og mindre på fysiske faciliteter, der understøtter historien. Se mere om TusindbenRuten:

Typisk anlægges særlige stiforløb der, hvor der er noget natur, som kan udgøre afsættet for både oplevelse og opdagelse. Men det omvendte er også muligt – i hvert fald til en vis grænse. Langs et meget urbant forløb kan etableres rammer for ny natur, fx som på Utterslev Skole ved København, se figur 25. Ved at kombinere regnvandshåndtering med vandplanter langs hovedstrøget gennem skolens bygninger, har man både fået naturen ind som element, og man har fået et eksperimentarium for eksempelvis undervisning i natur og teknik.

Figur 25. Normalt er det stien, der anlægges i naturen. Her er det omvendt: naturen som "facilitet" langs stien.

Figur 24. Den tematiserede jagtrute kombineres typisk med formidling og den "rigtige" påklædning. Foto: Børn, Natur og Bevægelse, Esbjerg Kommune.

Broer

Broer repræsenterer et forløb, som ofte kan give en særlig oplevelse. Typisk er det strømmende vand, der skal krydses, men det kan også være en kløft eller, lidt kedeligere, noget infrastruktur. At krydse broen kan virke farligt og pirrende på nogle, for der kan være langt ned, broen kan se spinkel og vakkelvorn ud osv. Andre vil elske at stoppe op ude på broen for at nyde udsigten eller falde i staver over vandplanternes dans i det strømmende vand. Endnu andre vil kaste snøren eller køle fødderne, hvor der er mulighed for det.

Der findes et væld af forskellige typer broer. I det følgende fokuseres på eksempler på broer, som typisk byder på lidt mere end bare passagen. Hængebroen over Skjern Å lever ikke helt op til dette, men er alligevel værd at

fremhæve. Konstruktionen er nemlig ret spektakulær, alene ved det store spænd, der kræves over Danmarks mest vandrige å. Hele 55 meter er der mellem de to pyloner, der bærer broen. Det er udtryk for en politisk beslutning om at prioritere en særlig krydsningsmulighed for folk, der gerne vil ud i naturen. Ud fra en praktisk synsvinkel kunne man måske have valgt en billigere krydsning ved en af dæmningerne eller broerne til henholdsvis biler og tog længere mod øst. Broen ligger dog samtidig på et sted, hvor der er fundet spor efter en middelalderbro, og broens konstruktion rummer i sig selv en historie. Der er bl.a. anvendt 200 år gamle egetræer, der blev plantet efter englænderne stjal eller ødelagde den danske flåde i 1807.

En anden fin brokonstruktion findes i Hjortshøj ved Århus. Her slynger et længere broforløb sig mellem træer og henover vej, jernbane og dyrefolde. Broen bliver således langt mere end den cykelbro, som den var tænkt som; den bliver en oplevelse i sig selv at passere.

Fredericias voldanlæg er beriget med en ny rekreativ forbindelse henover voldgraven. Det er en bro, der består af en lang række flydepontoner, der er sat sammen med hængsler. Pontonerne kan derfor vippe i forhold til hinanden, og det kan være ret svært at komme over uden at få en våd sok.

Figur 26. Kong Hans Bro over Skjern Å er en hængebro med et spænd på 55 meter.

Figur 27. Bro over vej, bane og græssede folde slynger sig mellem trætoppene.

På gangbroen – eller med det ofte anvendte engelske "board walk" – er der lidt mere fast grund under fødderne. Der findes flere forskellige måder at lave gangbroer på. Er området lavvandet, føler man sig tættest på naturen, hvis der ikke er gelænder. Men der kan dog også være gode grunde til at have gelænder på nogle strækninger.

For enden af broen

Broer behøver ikke kun føre henover vand. De kan også føre ud til vand eller ende i vandet. De senere år har der været meget fokus på at gøre så-

Figur 28. Pontonbroen ved Fredericias voldanlæg bevæger sig, når man går over den.

Figur 29. Gangbro over våd højmos. Det slyngede forløb iscenesætter smukt landskabet.

danne broer meget mere flersidige end tidligere. Ofte indbygges forskellige muligheder for at komme tæt på vandet.

Det kan være en god sidde- eller liggeplads ved siden af bade- eller soppe-muligheder eller et oplagt sted at sætte kajakken i vandet. I mange havne er der bygget badebroer eller egentlig havnebadeanlæg i takt med, at industrihavne i mange byer har mistet deres betydning. Se også hæfte nr. 3 om motion og sundhed.

Figur 30. En gangbro igennem vådområde giver en intim oplevelse af at være tæt på naturen – også selvom den ikke nødvendigvis rummer særlige naturkvaliteter. Her er gelænder, fordi vandstanden kan være høj i vinterhalvåret.

Figur 31. Bro eller platform? Under alle omstændigheder er der tænkt i, at den skal have mange anvendelsesmuligheder som fx at lade fødderne pjaske i vandet eller at sætte sig og nyde vandets glimten.

Figur 32. Tæt på og ned i vandet ved Odden Havn.

Figur 33. Oplevelsesmolen giver Amager Strandpark en ekstra stemningsfuld dimension. Her kan både strand og sund overskues. Eller hornfisk hives i land.

Figur 34. Trækfærge over Skjern Å. Foto: Visit Denmark

Figur 35. Trækfærge på Skjoldungestien ved Roskilde og Lejre. Foto Hans-Jørgen Johansen, SN.

Anderledes over vandet

De senere år er der blevet etableret primitive trækfærger, så naturgæster selv kan færge sig over fx ved Skjern Å og Kornerup Å. Hvis det drejer sig om et bredere stræk, der skal passes, kræver Trækfærgerne ikke nær så omfattende anlæg som en bro. Der er dog en del sikkerhedsforhold og hensyn til fx sejlads og strøm, der skal iagttages. Fordelen frem for en bro kan være, at trækfærgeren er mere diskret end en bro, der rager højere op i landskabet og dermed forstyrrer ople-

velsen i et fladt område, som fx Skjern Åens delta.

Hvis der er tale om passage af lavvandede områder eller områder, som kun er oversvømmet i våde perioder, kan sten udgøre et alternativ til en gangbro. Det kan bringe gæsten tættere på naturen – oven i købet med en våd sok i (u)heldige tilfælde. Omvendt skal man være opmærksom på, at denne passagemulighed kan udelukke gangbesværede brugere.

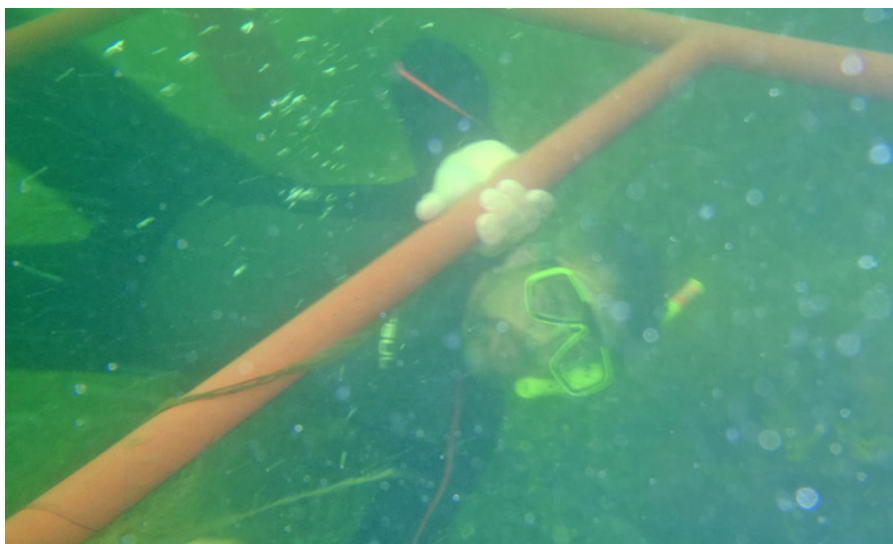

Figur 36. Sten kan udgøre et alternativ til gangbroen ved krydsning af lavvandet område. Her en urban løsning, hvor pigen, at dømme på udtrykket, kommer "skræmmende" tæt på det "farlige" vand.

Undervandsruter

Hvis ikke man vil over vandet, som på broerne og med trækfærger, er der muligheden for at klare forløbet under vandet. Stier og ruter er normalt noget, der forbindes med et forløb på landjorden, men over de senere år er der kommet stadig flere undervandsruter. Det har været forsøgt af eksempelvis Langelands Museum og ved Kerterminde (Hverring). Her kombineres formidling med et anderledes møde med elementerne. Ved Fuglsø Strand i

Figur 37. Undervands aktivitetssti ved Fuglsø Strand. Foto: Facebooksiden af samme navn

Nationalpark Mols Bjerge er der også etableret en undervandsrute, men den har mere fokus på aktivitet og udfordring med forhindringer, som man skal svømme under eller igennem.

Trætopbane

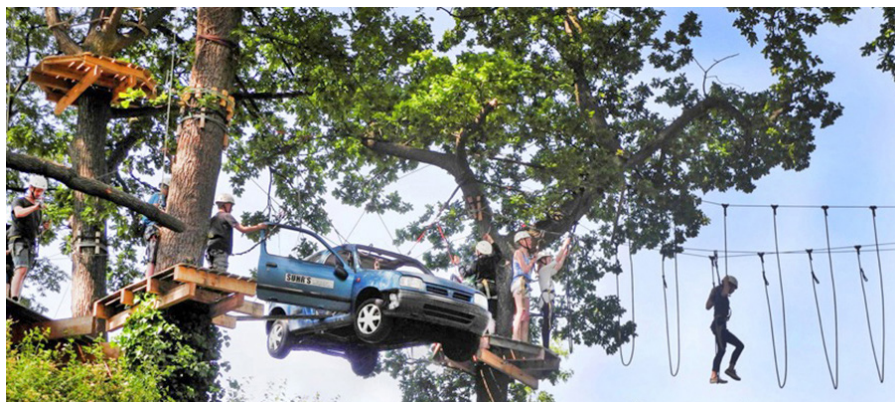
Stier i trætoppene er en anderledes måde at komme tæt på naturen. De minder om de platforme, som er nævnt i forrige afsnit. De vil ofte være en del af et kommercielt eller i hvert fald organiseret anlæg, fordi det kræver instruktører, der sikrer både anlæg, udstyr og udøverens kendskab til sikkerhedsreglerne. På figur 38 ses et eksempel fra Klatreskoven i København. Her er der som ekstra krydderi også arbejdet med kontraster mellem natur og det urbane. Man skal bl.a. klat-

re over skraldecontainere, ølkasser og endda en bil, som er spændt ud mellem trækrønerne. Der er dog også

Figur 38. Stier i trætoppene findes efterhånden mange steder. Men det vil i den udformning, det ses på billedet, være del af et organiseret anlæg med instruktører.

Figur 39. Klatreskoven i København sælger sig på kontrasterne mellem natur og det urbane. Man skal bl.a. klatre gennem en bil, der er spændt op mellem træer. Foto: Klatreskoven.dk

mulighed for at lave forløb i trætoppene, som ikke kræver instruktør og klatreseler. Hængebroer mellem plat-

forme eller mere stabile brokonstruktioner er også en løsning.

Endelig kan man få kronen ned i jordhøjde, som eksemplet på figur 40. Her er granen efterladt i skovbunden med 1-1½ meter lange sidegrene. Det giver en sjov klatretur, men også en fornemmelse af, hvor højt et træ egentlig kan blive. Den kunne også være placeret på en skråning eller være anvendt som en bro over en grøft.

Figur 40. Op i trætoppen nede på jorden. Fra Eghjorten ved Hillerød.

Faciliteten som perspektiv på naturen

Spejlinger

Et spejl kan ændre et perspektiv og syn på mange ting. Den grimme ællings selvopfattelse ændres fundamentalt, da den ser spejlbilledet af sig selv som en smuk, hvid svane. Det er et eksempel, som mange børn har fået ind med HC Andersens eventyr. Men spejle kan også medvirke til, at vi ser nye sider af naturen. En spejlflade i borde-bænke-sættet gør måske, at man kigger lodret op i trækronen, selvom man kigger ned. Eksempler fra byer kan inspirere til anderledes faciliteter i naturen.

Figur 41. Hvad er hus og hvad er natur? Fra Fælledparken i København.

Figur 42. Svævende spejl giver nyt perspektiv i bybilledet. Kunne det være i skoven?

Natur og kultur mødes

Et vigtigt element i landart er, at natur og kunstværk spiller sammen. Vejr og vind eroderer og forandrer kunstværket over tid; nogle meget hurtigt, andre over mange år. Samme fornemmelse af samspil mellem naturens vedvarende transformation af det menneskeskabte kan man finde på steder, hvor fx en produktion er ophørt, og området eller enkeltelementer er blevet overladt til naturens indtog. Ved Berlin har man et stort baneterræn, som er blevet en underfundig ny natur. Men der findes også sjove eksempler mange steder i Danmark.

Figur 43. Ved Vissenbjerg er maskiner fra den tidligere lergrav efterladt, og der er opstået et sjovt mix mellem fortællinger om det, der var, og naturen, der tager over.

Figur 44. Som en dinosaur i landskabet, men også et vidne om en svunden intensiv aktivitet i brunkulslejerne ved Søby syd for Herning. "Hvad i alverden laver den her?"; kunne drengen på billedet undrende spørge.

Figur 45. Pejlemærke, der er til at øje på. Svend Wiig Hansens fire hvide mænd i skulpturen "Mennesket ved havet" spejder ud over Grådyb og Vadehavet ved Esbjerg.

To pejlemærker

Vi orienterer os ofte mod markante pejlemærker i landskabet. Kirketårne, skorstene, bygninger osv. Så ved vi, hvor vi er. I Esbjerg er der eksempler på to vidt forskellige pejlemærker. Svend Wiig Hansens 9 meter høje "Mennesket ved havet" er et markant pejlemærke med oplagte muligheder for at fundere over mennesket og naturen. Ved kommunens naturformidlingscenter, Myrthuegård, er der et meget mere undseligt pejlemærke. Men på de flade strandenge er stolpen alligevel iøjnefaldende, og man bliver draget hen forbi den. Her kan man fundere lidt over, hvor man egentlig er. Se figur 46.

Figur 46. Pejlemærke... og så måske alligevel ikke. Foto: Jens Futtrup.

Sandt eller falsk

Vi kan møde naturen, hvor vi mindst venter den. Hvad... tænker vi måske et kort sekund, når vi ser vildtet græssende fredeligt i den lyse birkeskov.

Men vi er i byen, og det kæmpemæssige stykke natur er klistret på støjafskærmningen mod byggeri af den Københavnske Metro.

Ved egnmuseet ved Jægerspris er det sværere at gennemskue manipulationen. Her står man og spejder ud over det klassiske guldalderlandskab: et afgræsset landskab, oldtidshøj og skovbryn i baggrunden (figur 49).

Guldaldermalerne Lundbye og Skovgaard ville have frydet sig over motivet, bortset fra at det ikke fandtes på deres tid.

Stendyssen er ganske vist ægte nok, men den er flyttet hertil og ligger på de lave enge, som i dele af stenalderen var havbund.

Med andre ord en helt atypisk placering af oldtidshøjen. Med den rigtige formidling kan installationen godt stimulere en diskussion af kulturens rolle i landskabet og betydning for naturen – før og nu.

Men uden formidling fremstår det mere som vildledning.

Figur 47. Et nok så henrivende landskab, hvis ikke...

Figur 48 ... det havde været ren illusion.

Figur 49. Idyllisk ser det ud, men højen er importeret og reetableret. Oven i købet på hævet havbund, som sandsynligvis har været hav, da højen blev bygget første gang et helt andet sted.

Mere end shelter

Skovsnogen syd for Herning var et af pilotområderne i Friluftsrådets udvikling af Naturrum-konceptet. I Naturrummet er der en række forskellige faciliteter, der sætter naturen og vores natursyn til diskussion. Det er fx et gigantisk insekt og en kæmpe snog, som samtidig er en kravle- og legeskulptur. En af installationerne er en miniature af en fabrik lavet i hvid beton. Sådanne ser det ud, når man kommer fra den ene side. Fra den anden side får man forklaringen på, hvorfor der kommer røg op af skorstenen. Bygningen er i virkeligheden en shelter med opholdsplads omkring en lille brændeovn, se figur 50.

Der findes mange eksempler fra både Skovsnogen og andre af pilotprojekterne i Friluftsrådets publikation om Naturrum.

I Nationalpark Mols Bjerger ligger en anden type shelter, som også vækker opsigt og forundring. Den er udformet som en musling, og designet refererer således tydeligt til det miljø, den er placeret i, se figur 51.

Figur 50. Alternativ shelter i beton. Fra den ene side ligner det ganske provokerende en rygende fabrik. Den anden side er mere imødekomende.

Figur 51. Shelter i Nationalpark Mols Bjerger, udformet som muslingeskal. Foto: Brinkhavkajak.blogspot

Praktiske overvejelser

Tidligere i hæftet blev en række overordnede overvejelser om stedet og typen af en facilitet præsenteret. Mere inspiration til praktiske overvejelser kan findes i de lidt større hæfter om friluftsfaciliteter til læring, leg samt motion og sundhed. Nedenfor følger en huskeliste med nogle af de vigtigste punkter.

Huskeliste

Naturforståelse

Hvilken forståelse, formidling, forundring eller provokation kan faciliteten fremme?

Hvilket budskab og forståelse er vigtig at fremhæve eller formidle?

Brugerne

Hvem efterspørger?

Hvem er brugerne – på kort og lang sigt? (aldersgrupper, fysisk formåen, organisering og evt. særlige forhold)

Forankring og deltagelse?

Aktiviteten

Hvilke oplevelser/opdagelser ønsker man at fremme?

Hvad karakteriserer aktiviteten: Kan den finde sted "ved siden af", "før/efter" eller "integreret med" andre aktiviteter?"

Er multifunktionel anvendelse ønskelig og mulig?

Faciliteten

Hvilken type facilitet: punkt, forløb eller forstyrrende element?

Permanent eller midlertidig

Placeringen

Afstand til brugere?

Stedets karakteristika og oplevelseskvaliteter?

- Sociale karakteristika
- Fysiske karakteristika
- Forvaltnings- og driftsmæssige karakteristika

Stedets mange betydninger – både blandt potentielle brugere og andre.

Formelle forhold

Hvem er ejer?

Hvem er myndighed osv.?

Regler og sikkerhed

Processen

Hvem deltager, hvem driver processen, hvem finansierer, hvem tager ansvar på sigt (drift)?

Perspektiver og afsluttende bemærkninger

Der er en lang tradition for denne type faciliteter. Tænk blot på det klassiske udsigtspunkt. Men der er alligevel sket meget de senere årtier. Landart-bevægelsen er et eksempel. Men der er også kommet mange bud på nye former for faciliteter, som både bringer os tættere på naturen eller kan bringe naturen tættere på os. Der er eksempler på, at faciliteter godt må skille sig ud fra det klassiske design i rundtømmer og rafter og måske være en bevidst kontrast til dette.

Tendenserne fortsætter forhåbentligt. Vejen til nye muligheder for naturforståelse og oplevelser er, at man tør lytte og lade sig inspirere – også af folk, der normalt ikke kommer i naturen, og som måske netop repræsenterer den skæve vinkel, der kan ændre hele tænkningen af en facilitet.

God fornøjelse.

Litteratur

Eichberg, H. & Jespersen, E. (1986)

De grønne bølger – Træk af natur- og friluftslivets historie. Forlaget Bavnepanke, Slagelse.

Emmelin L, Fredman P, Jensen EL & Sandell K . (2010)

Planera för friluftsliv. Natur, samhälle, upplevelser. Carlssons, Stockholm.

Fink H. (2003)

Et mangfoldigt naturbegreb. In: Agger P, Reenberg A, Læssøe J and Hansen HP (eds) Naturens Værdi. GAD, København.

Friluftsrådet . (2013)

Fakta om friluftslivet i Danmark. Friluftsrådet, København.

Knuth-Winterfeldt, H. (1984)

Naturfredning i Danmark. Danmarks Naturfredningsforenings Forlag, København.

Lindemann C, Nielsen JN & Ellegaard M . (2011)

Stier - inspiration til planlægning og forvaltning. Friluftsrådet, København.

Moore RL & Driver BL . (2005)

Introduction to Outdoor Recreation - Providing and Managing Natural Resource Based Opportunities. Pennsylvania.

Olwig KR. (1995)

Landskabets dobbeltgænger - det gamle nordiske landskab og landskabet som scenebillede. In: Etting V (ed) På opdagelse i kulturlandskabet. Gyldendal, København, pp 226-240.

Præstholm S . (1996)

Brugsnatur; Friluftsliv i Fremtidens Landskab. Gerlev Idrætshøjskole, Slagelse.

Ringsted Kommune (2013)

Oplevelsesværdikortlægning i Ringsted Kommune - et nyt grundlag for friluftsliv og turismeplanlægning. Ringsted Kommune, Ringsted.

Hansen, J.S. (1989)

Natursyn og planlægning. SBI-byplanlægning nr. 58. Statens Byggeforskningsinstitut, Hørsholm.

Skov- og Naturstyrelsen (1995)

Oplevelser i statsskovene. Friluftslivet på Skov- og Naturstyrelsens arealer. Miljø- og Energiministeriet, København.

Troelsen J. (2005)

Friluftsliv og natursyn. In: Andkjær S (ed) Friluftsliv under forandring - en antologi om fremtidens friluftsliv. Forlaget Bævnebanke, Slagelse, pp 53-64.

SKOVSKOLEN
KØBENHAVNS UNIVERSITET

NØDEBOVEJ 77A
3480 FREDENSBORG
TLF +45 35 33 15 00
IGN@IGN.KU.DK
WWW.IGN.KU.DK